

DEPARTEMENT
CULTUUR,
JEUGD & MEDIA

Vlaanderen
verbeelding werkt

Topstukken

Dendermonde, 26 maart 2026

Decreet houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang (2003)

- ▶ een **roerend goed** of een **verzameling** dat
- ▶ **zeldzaam en onmisbaar** is voor de Vlaamse Gemeenschap
- ▶ omwille van de **archeologische, historische, cultuurhistorische, artistieke of wetenschappelijke** betekenis

Wat is een topstuk?

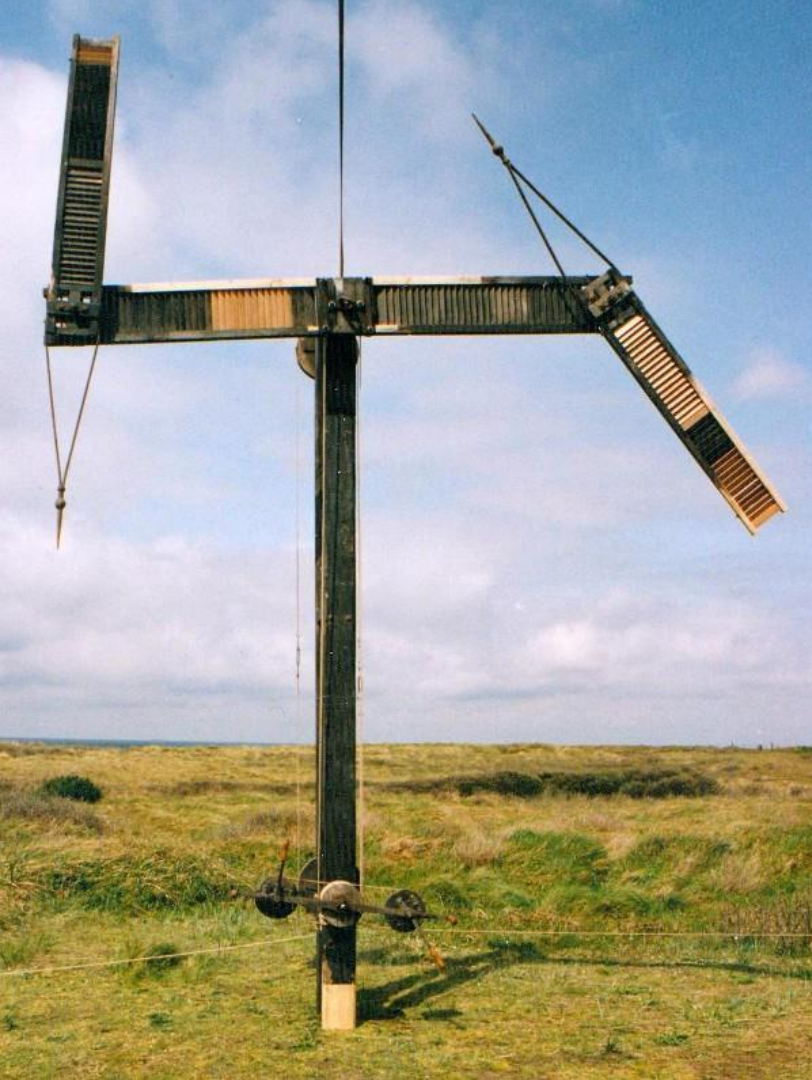

ijkwaarde

- ▶ herkenbare portrettering van de Bourgondische hertog Filips de Schone als Sint-Joris
- ▶ maakt het mogelijk om in de tijd te situeren, een toetssteen
- ▶ verwijst naar relatie met het Bourgondische hof

beeld van Filips de Schone als Sint-Joris met de draak (Sint-Joris-ten-Distel-kerk Beernem)

(Foto KIK-IRPA, Stéphane Bazzo)

bijzondere waarde voor het collectieve geheugen

- ▶ materieel overblijfsel om snelle communicatie over grote afstanden mogelijk te maken
- ▶ belangrijke mijlpaal in de communicatietechnologie
- ▶ op de lijn Antwerpen naar Vlissingen: in 1809-1810 hoofdrol in de plannen Napoleon Bonaparte om zijn rijk te verdedigen tegen een Engelse aanval

Wase Chappe-telegraaf (Sint-Gillis-Waas, 1809-1810)

Foto Peter Denters)

artistieke waarde

- ▶ ogen oorspronkelijk met glaspasta ingelegd
- ▶ bezit een ontroerende schoonheid en straalt mildheid

Christushoofd (1060-1070)

(Foto Teseum Tongeren)

schakelfunctie

- ▶ binnen het oeuvre van de kunstenaar: schilderachtige benadering op de glasfragmenten kondigen zijn ambities als schilder aan
- ▶ in de evolutie glasramenproductie in Vlaanderen/Europa: van mozaïeken van gekleurd glas in lood (Middeleeuwen) => schilderijen op grote stukken blank glas (18de eeuw)

Glasfragment met voorstelling van Willem Batkin (Abraham van Diepenbeeck, 1600-1675)

(Foto Aletta Rambaut)

2 types topstukken

- ▶ topstukken opgenomen **in de topstukkenlijst**
- ▶ topstukken **niet opgenomen** in de topstukkenlijst
 - => decreetwijziging 2014: alle cultuurgooederen of verzamelingen die beantwoorden aan de decretale criteria zeldzaam en onmisbaar

Hoe komt een cultuurgood op de Topstukkenlijst?

▶ **initiatief**

- persoon of organisatie (eigenaar, erfgoedbeheerder, onderzoeker, particulier,...)
- [leidraad](#) op website DCJM
- voorstel indienen bij het Departement CJM

▶ **op advies van de Topstukkenraad**

▶ **proeflijsten**

▶ **beslissing:** minister van cultuur

Topstukkenlijst

Topstukkendatabank

[Home](#) [Zoeken](#) [Kaart](#)

Topstukkenbeheer | Codelijsten ▼ | Eigenaars ▼ | Vervaardigers | Bewaarplaatsen

Zoek topstuk

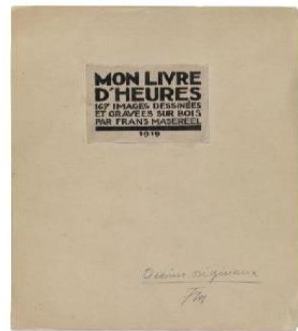

[Geavanceerd zoeken](#)

Topstukken in de kijker

Epitafriepiek van Jan Moretus en Martina Plantin
Peter Paul Rubens

Verzameling ontwerptekeningen voor 'Mon livre d'heures'
Frans Masereel

Brievenbord (een paar)
Cornelis Norbertus Gijsbrechts

De bekering van de Heilige Hubertus
Jan van Steveweerth

Topstukkendatabank

Home Zoeken Kaart

Topstukkenbeheer Codelijsten Eigenaars Vervaardigers Bewaarplaatsen

[Overzicht](#) › De boog van de Munt

De boog van de Munt

Identificering

Alternatieve titels:

Ontwerp van de Zegeboog van de Munt

Erepoort van de Munt

Vervaardiger(s):

Peter Paul Rubens

Datering:

1634 - 1635

Beschrijving:

olieverfschets op paneel, voor- en keerzijde

Materiaal:

olieverf, paneel (hout)

Objecttypes:

olieverfschetsen

Afmetingen:

104 x 71 cm

Inventarisnummer:

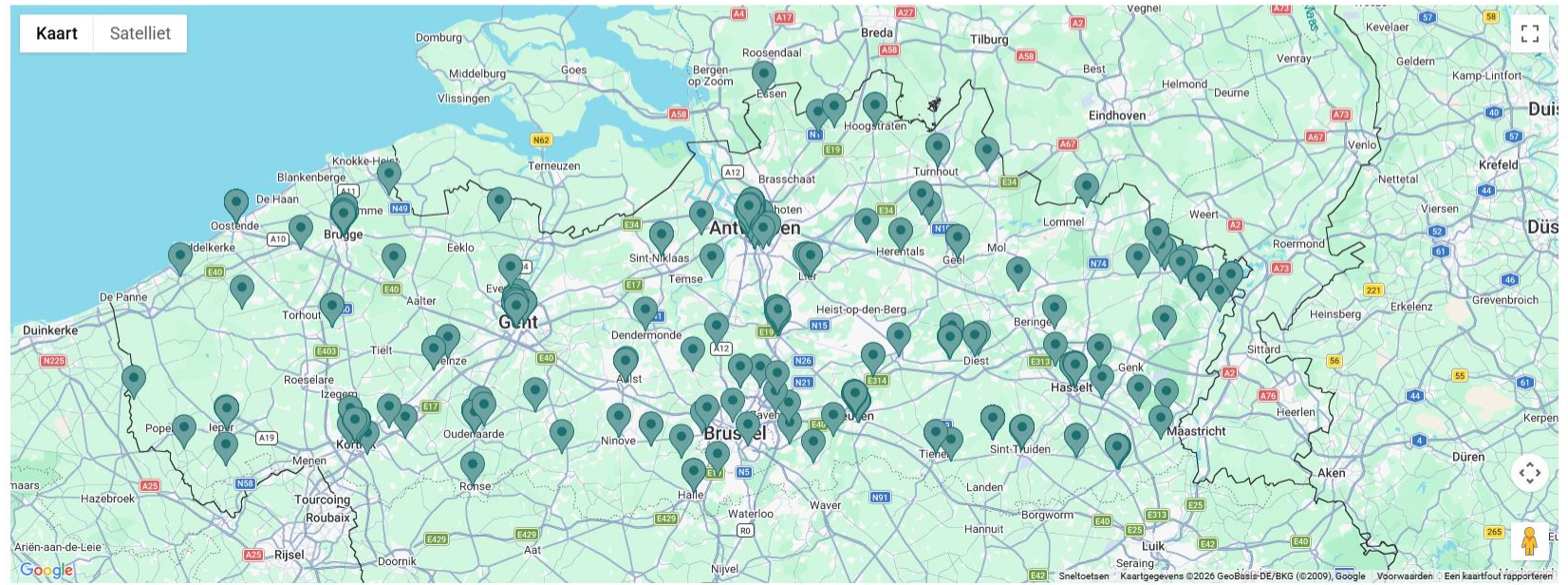
316-317

[Links naar andere beschrijvingen:](#)

Topstukkendatabank

- Topstukkenbeheer
- Codelijsten
- Eigenaars
- Vervaardigers
- Bewaarplaatsen

Zoek topstuk

Herkenningsteken

Buiten Vlaanderen brengen

- ▶ **tijdelijk** (tentoonstellingen, restauratie,...)
- ▶ **definitief** (verkoop, tweede verblijf, verhuis,...)
- ▶ **toelatingsplicht** zowel voor:
 - individuele objecten als verzamelingen
 - topstukken in de Topstukkenlijst + NIET opgenomen in de Lijst

Foto VRT

Beschermingsmaatregelen topstukken

Fysieke ingrepen

- ▶ elke **schade melden** aan Departement CJM;
- ▶ **geen fysieke ingrepen** op de beschermde voorwerpen/verzamelingen uitvoeren of laten uitvoeren;
- ▶ tenzij er voor die ingrepen vooraf **toestemming** werd verleend door de Vlaamse Regering;
- ▶ uitzondering: noodingrepen.

Beschermingsmaatregelen topstukken in de Lijst

Conservatie

► toestand stabiliseren en verder verval verhinderen of vertragen

- stof en vuil verwijderen,
- losse onderdelen vastzetten,
- verzwakte onderdelen verstevigen,
- fixeren van de picturale laag,
- preventief en/of curatief behandelen tegen insecten- en schimmelaantasting,...

Foto GUM

Fysieke ingrepen

Restauratie

▶ **beschadigd of gedeeltelijk verloren gegaan object in een vooraf gedefinieerde toestand terugbrengen**

- oorspronkelijke en door maker bedoelde verschijningsvorm
- natuurlijke veroudering

Fysieke ingrepen

Foto Musea Brugge

Andere projecten

- ▶ ingrepen uitgevoerd in het kader van **andere projecten** (bv. digitalisering)

Foto Pascale Van Kerckvoorde

Fysieke ingrepen

Subsidie voor fysieke ingrepen via Topstukkenfonds

- ▶ eigenaars en beheerders
- ▶ **50 % - 70 % - 80 %** tegemoetkoming in de kosten
- ▶ **80%** als topstuk, rekening houdend met zijn fysieke staat en de feitelijke omstandigheden waarin het zich bevindt, **onherroepelijk verloren** dreigt te gaan

Beschermingsmaatregelen topstukken in de Lijst

Topstuk van Rubens krijgt
restauratiesubsidie

Onze-Lieve-Vrouwekathedraal Antwerpen

Verval en beschadiging voorkomen

eigenaar, bezitter of houder bewaart een beschermd voorwerp als een “**voorzichtig en redelijk persoon**” (“goede huisvader”)

- ▶ in goede omstandigheden bewaren
- ▶ beveiliging en veiligheid

Beschermingsmaatregelen

Beter bewaren van topstukken?

- ▶ kleine ingrepen en werkzaamheden beperken vaak de **risico's op schade**
 - topstukken in betere staat bewaren
 - dure conservatie- en restauratiekosten vermijden

Beter bewaren van topstukken in de Lijst

Bewaaromstandigheden van topstukken

- ▶ voor vrijwilligers of leden van een kerkbestuur niet evident om bewaaromstandigheden van topstukken in hun bezit of beheer op te volgen
- ▶ gratis en tijdelijk **behoudsondersteuning** voor topstukken aan **instellingen** voor wie **'behoud en beheer'** van roerend erfgoed **geen kerntaak** is

10 schadefactoren

Project Object Care

▶ doel:

- bewaaromstandigheden in kaart brengen
- monitoren
- samen met de beheerders data interpreteren
- met hen nagaan hoe met eenvoudige maatregelen de bewaaromstandigheden kunnen verbeterd worden

▶ aanbevelingen

Behoudsondersteuning niet-professionele erfgoedbeheerders

- ▶ diverse type topstukken: schilderijen op doek / paneel, wandtapijten en retabels
- ▶ kerkgebouwen
- ▶ richtlijnen klimaat en licht => ASHREA B

Foto Visit Bruges

Richtlijnen en selectie gebouwen / topstukken

Conditierapporten

- ▶ bestaande conditierapporten aanvullen
- ▶ meer dan 10 jaar oud: nieuw rapport opstellen
- ▶ **soort conditierapport** bepalen:
 - restauratie
 - behoud en beheer
 - transport/buikleen

CONDITIERAPPORT

Kunstenaar: Antoon Van Dyck	Inv. Nr.: -
Titel: Christus aan het Kruis / Christus met de Spons / Golgotha	
Datering: 1630	
Eigenaar: -	
Beheerder: Kerkfabriek Sint-Michiels	
Afmetingen (incl. lijst):	
B = 292 cm	D = 10 cm
H = 400 cm	Ø = NVT

Naam controleur: Greet De Saedeleer	Datum laatste controle: 27/05/2020
--	---

FOTO VOORZIJD

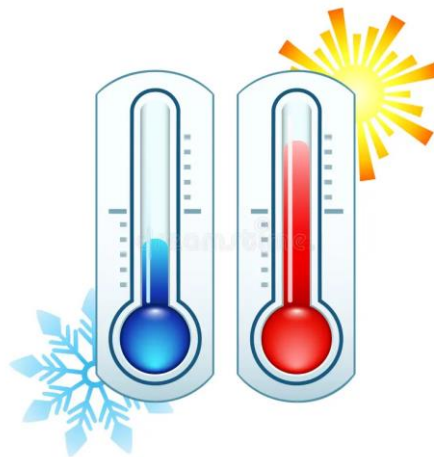
foto Helicon – in situ opname algemeen overzicht (open)

conditierapport	doel	wanneer?	wie?
voor restauratie	staat van de 'beeldlaag' / oppervlakte werk	5 jaar	
voor behoud en beheer	staat van het werk en zijn directe omgeving (vitrine, sokkel,...)	2 jaar – jaarlijks opvolgen dringende punten	
voor transport / bruikleen	bestaande schades vastleggen	indien noodzakelijk	

Aanbevelingen Object Care

Klimaat => ASHREA B

- ▶ temperatuur:
 - bandbreedte van 5°C
 - seizoenaanpassing van 10°C
- ▶ relatieve luchtvochtigheid
 - bandbreedte van 10%
 - seizoenvariatie van 10%.

Monitoring klimaat

- ▶ rekening houden met constructie topstuk, haar geschiedenis en huidige conditie
 - gemiddeld er 94% van de tijd wordt de eisen voldaan
- ▶ klimaatverstoring:
 - verwarming kerk (winter)
 - oplossing: plaatselijke verwarming, openen/gesloten buitendeuren

Licht => ASHREA B

▶ licht

- verlichtingsniveau van 500 lux, met UV content van 75 $\mu\text{W}/\text{lumen}$
- lichtschade cumulatief
- blootstelling van 8 uur per dag, 365 dagen per jaar = 1.500.000 'luxuren' met maximaal 75 $\mu\text{W}/\text{lumen}$

Monitoring licht

- ▶ rekening houden met huidige conditie, gebruikte materialen, geschiedenis en ervaringen met andere vergelijkbare werken
 - matig lichtgevoelig (= juist waarneembare verandering na 100 jaar)
 - topstukken minder dan 8 uur/dag opgesteld

	opstellen eisen	opvolgen metingen	frequentie	acties formuleren
temperatuur			maandelijks	
relatieve luchtvochtigheid			maandelijks	
licht / straling			maandelijks	
materiaalvochtgehalte			maandelijks	

Aanbevelingen Object Care

Andere risico's

- ▶ **dissociatie:** kans bijna onbestaand (topstukken goed gedocumenteerd en bestudeerd)
- ▶ **diefstal en vandalisme:** minimaal
 - diefstal: vaak groot of hoog geplaatst
 - vandalisme: niet uit te sluiten, maar meestal moeilijk bereikbaar + begeleid bezoek of maatoplossingen
 - alarmmelding, maar niet altijd duidelijk naar wie

Afbeelding lokalepolitie.be

Foto lawandmore.nl

Andere risico's

► brand en water:

- beter voorkomen dan genezen!
- geen calamiteitenplan
- hulpdiensten
- 'ontruimen' >< voldoende tijd

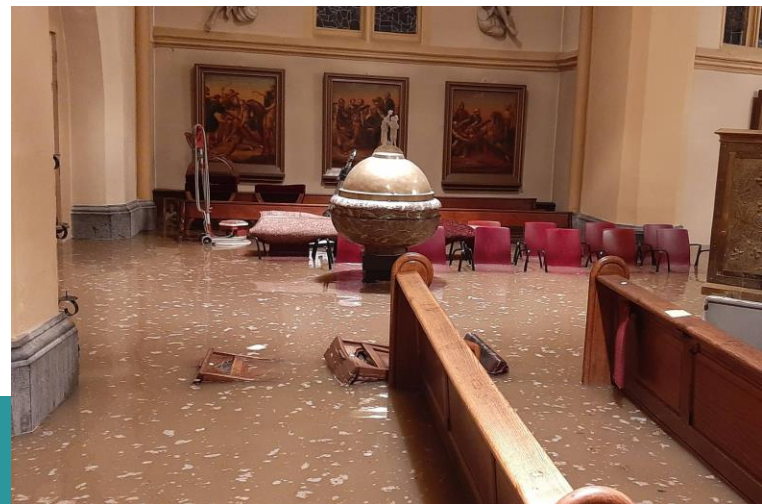

Foto Object Care

▶ **biologische aantasting en vervuiling**

→ vervuiling is voeding voor levende organismen is voeding voor vervuiling,...

▶ **fysische krachten:**

→ 'sluipend'
→ cumulatief

Foto OBJECT (3/12/2019) – fysische vervorming aan de lijst

Fysische krachten	Dieven en vandalen
Vuur	Water
Biologische aantasting	Verontreiniging
Straling	Verkeerde temperatuur
Verkeerde relatieve luchtvochtigheid	Dissociatie

Samenvatting bevindingen Object Care

Preventieve conservering

- ▶ schade minimaliseren en zelfs voorkomen
- ▶ aandacht voor schoonmaken

	halfjaarlijks		jaarlijks		tweejaarlijks	
	wat	wie	wat	wie	wat	wie
onderhoud omgeving	horizontale delen (lijsten en omtimmeringen)		verticale delen (lijsten en omtimmeringen)		hoge delen kerk	
onderhoud topstuk	signaalfunctie		beeldlaag	 *	moeilijkbereikbare plaatsen (achterzijde werk, onder altaar, ...)	

Andere vaststellingen

- ▶ betrokkenheid beheerders is hoog
- ▶ hoge leeftijd van vrijwilligers
- ▶ 'eigen' interpretatie van mondelinge informatie
- ▶ budget
- ▶ regels en (on)mogelijkheden
- ▶ verschillende expertises en aspecten
- ▶ wisselingen in bestuur en uitvoer leidt tot verlies van kennis
- ▶ weinig op papier (vindbaarheid)
- ▶ sterk leunen op organisaties, bijv. Monumentenwacht
- ▶ afwachtende houding

Subsidiereglement van 25 maart 2022

▶ subsidies voor

- ingrepen die een **aantoonbaar positief effect** hebben op het behoud en beheer van een topstuk dat opgenomen werd in de Topstukkenlijst
- kosten voor de verbetering van de bewaaromstandigheden in de **onmiddellijke omgeving** van het topstuk grotendeels compenseren

Voor wie?

- ▶ instellingen voor wie het behoud en beheer van cultureel erfgoed niet de hoofdtaak is:
 - kloosters, abdijen of gebedshuizen
 - religieuze organisaties
- ▶ organisaties die erkend zijn door het Cultureelerfgoeddecreet, maar geen werkingssubsidies ontvangen
- ▶ ook dubbel beschermde topstukken komen in aanmerking

Geen subsidies voor

- ▶ ingrepen voor algemene verbetering van de bewaaromstandigheden in het **hele gebouw** (ook al zijn ze wenselijk en noodzakelijk vanuit het oogpunt van een goede zorg voor het cultureel erfgoed)

Foto Pascale Van Kerckvoorde

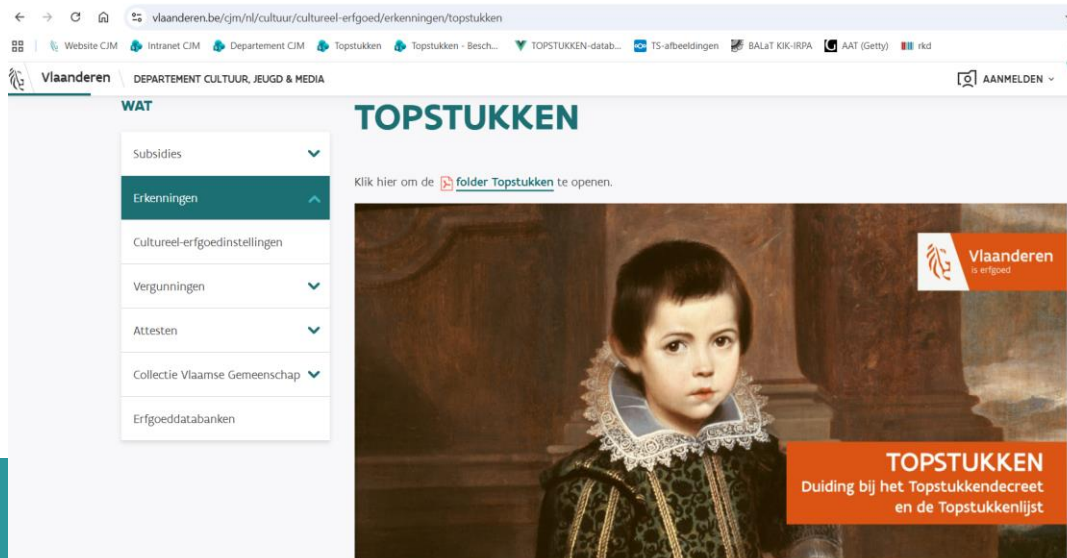
Wijziging 29/03/2024 Topstukkendecreet

- ▶ Topstukkendecreet krijgt voorrang op Onroerendergoeddecreet

Grote betrokkenheid, maar juiste instantie of subsidieregeling vinden?

- ▶ bundelen van info door PARCUM
- ▶ website DCJM en OE aangepast
- ▶ <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/cultureel-erfgoed/erkenningen/topstukken>

Info terugvinden

The screenshot shows a web browser window with the URL [vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/cultureel-erfgoed/erkenningen/topstukken](https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/cultureel-erfgoed/erkenningen/topstukken). The page header includes the logo of the Flemish Government and the text 'DEPARTEMENT CULTUUR, JEUGD & MEDIA'. A navigation menu on the left lists various categories: Subsidies, Erkenningen (highlighted), Cultureel-erfgoedinstellingen, Vergunningen, Attesten, Collectie Vlaamse Gemeenschap, and Erfgoedatabanken. The main content area features a large banner for 'TOPSTUKKEN' with the text 'Klik hier om de folder Topstukken te openen.' Below the banner is a portrait of a young child in historical attire. In the bottom right corner of the banner, there is a logo for 'Vlaanderen is erfgoed' and the text 'TOPSTUKKEN Duiding bij het Topstukkendecreet en de Topstukkenlijst'.